

ANTARKTİKA KITASINDAKİ HUKUKİ REJİM VE TÜRKİYE’NİN KİTADAKİ VARLIĞI

Sümeýra ALTINER COŞKUN*

ÖZ

Güney Kutbunda yer alan ve buzullarla kaplı olan Antarktika, Dünyanın en büyük beşinci kıtasıdır. Antarktika’da hiçbir devletin egemenliği bulunmamaktadır. Antarktika’nın insanlığın ortak mirası olduğu kabul edilmiştir ve bu durum Antarktika ile ilgili olarak yapılan uluslararası antlaşmalarda da teyit edilmiştir. 1959 Antarktika Antlaşması ve devamında yapılan antlaşmalar, Antarktika Antlaşmalar Sistemini oluşturmaktadır. Antarktika Antlaşmalar Sistemi ile Antarktika’nın hukuki durumu korunmuş ve Kıtadan yalnızca barışçıl amaçlarla yararlanılması gerektiği vurgulanmıştır. Antarktika’da sadece bilimsel araştırmalar yapılabilmekte, bunun dışındaki hiçbir faaliyete izin verilmemektedir. Ayrıca antlaşmalarda Antarktika’nın ekosistemini ve barındırdığı canlı kaynaklarını korumak için gerekli olan önlemler de yer almaktadır. Çalışmada Antarktika’daki mevcut hukuki rejimden bahsedilmiş ve Türkiye’nin Antarktika politikası hakkında bilgi verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Antarktika, Antarktika Antlaşması, Antarktika Antlaşmalar Sistemi, insanlığın ortak mirası, bilimsel araştırma

ANTARCTICA’S LEGAL REGIME AND TURKEY’S PRESENCE IN THE CONTINENT

ABSTRACT

Antarctica, located on South Pole and covered in glaciers, is the fifth largest continent in the World. There is no sovereignty of state in Antarctica. It’s accepted that Antarctica is common heritage of mankind and this situation is confirmed with international treaties regarding Antarctica. 1959 Antarctic Treaty and following treaties constitute Antarctic Treaty System. Antarctic Treaty System protects Antarctica’s legal status and emphasizes that states must benefit from Antarctica only for peaceful purposes. Solely scientific research is feasible in Antarctica and no other activities are allowed. Besides, necessary measures to protect Antarctica’s ecosystem and Antarctic marine life mentioned in these treaties. In this essay, it is informed about Antarctica’s current legal status and Antarctic policy of Turkey.

Keywords: Antarctica, Antarctic Treaty, Antarctic Treaty System, common heritage of mankind, scientific research.

* Dr., sumeyra.altinercoskun@gmail.com

Yayın Kuruluna Ulaştığı Tarih : 11/04/2018

Yayınlanmasının Uygun Görüldüğü Tarih: 07/06/2018

GİRİŞ

Dünyamızı oluşturan yedi kıtadan büyüklük sırasına göre beşinci sıradada yer alan Antarktika, Güney Kutbunda buzullarla kaplı olan bir bölgedir. Antarktika, sahip olduğu coğrafi şartlar sebebiyle insan yaşamına elverişli değildir.¹ Ancak Antarktika'da başta birçok çeşit deniz canlıları olmak üzere değişik türde maden rezervleri, petrol ve doğalgaz kaynakları bulunmaktadır. Antarktika'daki molibden ve uranyumun şu anki ihtiyacı karşılama yeterli olduğu, demir rezervinin gelecek iki yüzyıl içindeki ihtiyacı karşılayabileceği, protein bakımından zengin olan krillin avlanma kapasitesinin yıllık 50 ile 100 milyon arasında tutulmasında herhangi bir sakınca olmadığı tahmin edilmektedir.² Ayrıca kıta, sera gazlarını tutarak iklim değişikliği ile mücadelede de önemli bir role sahiptir.³

Antarktika'nın keşfedilmesinden itibaren üzerinde birçok devlet tarafından egemenlik iddialarında bulunulmuş, ancak bunların hiçbirisi kabul edilmemiştir. Devletlerin büyük çoğunluğu, Antarktika üzerinde hiçbir devletin egemenliğinin bulunmaması, bu kıtanın sadece bilimsel araştırmalara ayrılmış bir alan olarak kabul edilmesi fikri üzerinde yoğunlaşmışlardır. Böylece, 1959 yılında Antarktika'nın hukuki durumunu düzenlemek için Antarktika Antlaşması (AA) imzalanmıştır.⁴ Söz konusu Antlaşmanın, Antarktika'nın durumunu tek başına çözemeyeceğinin anlaşılması üzerine yeni antlaşmalar yapılarak Antarktika ile ilgili bir Antarktika Antlaşmalar Sistemi (AAS) oluşturulmuştur. AAS içinde yer alan diğer antlaşmalar 1972 Antartik Ayı Balıklarının Koruma Sözleşmesi, 1980 Deniz Canlı Kaynaklarının Korunması Sözleşmesi ve Madrid Protokolü olarak bilinen 1991 Antarktika Antlaşması Çevre Koruma Protokolüdür. Antarktika'daki antlaşmalar sistemi ile kurulan hukuki rejimi ve bu sistem içindeki Türkiye'nin yerini anlatan çalışmada öncelikle AAS'de yer alan uluslararası antlaşmalar tek tek incelenecek, ardından da Türkiye'nin Antarktika'daki varlığı hakkında bilgi verilecektir.

¹ Antarktika kıtasının özellikleri hakkında Bkz. Shirley Oakes BUTLER, "Owning Antarctica: Cooperation and Jurisdiction at The South Pole", **Journal of International Affairs**, Vol. 31, No. 1, 1977, s. 35-39.

² Young KIM, "The Real Cold War Antarctica's Environmental Future", **Harvard International Review**, Vol. 16, No. 3, 1994, s. 57. Antarktika kıtasının doğal kaynakları hakkında ayrıntılı bilgi için Bkz. Robert M. ROSH, "Antarctica's Increasing Incorporation into the World-System", **Review (Fernand Braudel Center)**, Vol. 12, No. 1, 1989, s. 123-125.

³ BUTLER, s. 38.

⁴ Antlaşmanın imzalanmasına kadar geçen tarihsel süreç için Bkz. ROSH, s. 125-127.

I. ANTARKTİKA ANTLAŞMALAR SİSTEMİ

Antarktika'nın el değmemiş doğası, barındırdığı canlı kaynaklar ve maden rezervleri hemen hemen her devletin iştahının kabarmasına neden olmaktadır. Antarktika'ya hakim olmak birçok zenginliğe de sahip olmak anlamına geldiğinden, birçok devlet Antarktika'ya egemenlik olmak istemiştir. Bu nedenle de devletler, Kıta üzerinde egemenlik iddialarında bulunmuşlardır. Ancak bu iddialar uluslararası toplum tarafından kabul görmemiştir. Antarktika'da tarih boyunca yedi devlet egemenlik iddiası ileri sürmüştür. Bu devletler İngiltere (1908), Yeni Zelanda (1923), Fransa (1924), Avustralya (1933), Norveç (1939), Arjantin (1939) ve Şili'dir (1939).⁵ Bu devletlerden Arjantin ve Şili'nin iddiaları İngiltere'nin iddiası ile çakışmış, diğer taraftan zaten Kıtanın bağımsız olmasını isteyen diğer devletler de bu iddiaları geçerli görmemişlerdir.⁶ Devletlerin iddiaları genelde keşif, işgal, yönetim yetkisini elinde bulundurma gibi nedenlere dayanmıştır.⁷ Antarktika'da yaşanan güç savaşı, devletleri Kıtanın hukuki durumu ile ilgili düzenleme yapmaya sevk etmiştir. Bu nedenle Birleşmiş Milletler'in (BM) öncülüğünde hazırlık çalışmalarına başlanmıştır. Öncelikle 1959 yılında Antarktika Antlaşması yapılmış, ardından da antlaşmalar sistemini oluşturan diğer antlaşmalar hazırlanmıştır.

1. 1959 ANTARKTİKA ANTLAŞMASI

AAS'nin ilk zinciri olan Antarktika Antlaşması 12 ülke tarafından 1959 yılında imzalanmıştır.⁸ Antlaşmanın amacı, Antlaşmanın giriş kısmında da belirtildiği gibi Antarktika'dan barışçıl amaçlarla yararlanılması ve Antarktika'nın çatışma alanı ya da konusu yapılmamasıdır.⁹ Antlaşma, bu amacı sayesinde Antarktika'yı insanlığın ortak mirası haline getirmiş ve bunun böyle olduğu Antlaşmaya taraf olan devletlerce de kabul edilmiştir.

⁵ Romualdo BERMEJO, "The Antarctic System: Crisis or Success of Multilateralism", **The Comparative and International Law Journal of Southern Africa**, Vol. 22, No. 1, 1989, s. 5.

⁶ Yeni Zelanda'nın iddiaları için Bkz. Nicoleta PETRICA, "Antarctica-The Game of Great Powers' Geopolitical Strategies", **Bulletin of The Transilvania University of Braşov**, Series V: Economic Sciences, Vol. 10 (59), No. 1, 2017, s. 218-225.

⁷ Moritaka HAYASHI, "The Antarctica Question in The United Nations", **Cornell International Law Journal**, Vol. 19, Issue 2, 1986, s. 279.

⁸ İmzacı devletler Amerika Birleşik Devletleri, Arjantin, Avustralya, Belçika, Fransa, Güney Afrika, İngiltere, Japonya, Norveç, Rusya, Şili ve Yeni Zelanda'dır. Türkiye, Antlaşmayı 1995 yılında imzalamıştır.

⁹ Antlaşma metni için Bkz. https://www.ats.aq/documents/ats/treaty_original.pdf (2.1.2018)

Antarktika'dan yalnızca barışçıl amaçlarla faydalanılması konusu, Antlaşmanın 1. maddesinde tekrar teyit edilmiştir. Antarktika'da askeri üs kurulması, silah denemesi ve askeri manevra yapılması gibi her türlü askeri faaliyet yasaklanmıştır.¹⁰ Ancak bu durum, askeri personel ya da donanımların Antarktika'yı bilimsel amaç ya da diğer barışçıl amaçlarla kullanmasına engel teşkil etmeyecektir. Ne var ki Antlaşma ile öngörülen bu durum, Antlaşmanın imzalanmasından önce var olan egemenlik iddialarının yok sayılmasına neden olmamaktadır.¹¹ Çünkü 4. maddede, Antlaşmanın hiçbir hükmünün akit devletlerin Antarktika'da ileri sürdükleri egemenlik iddialarından vazgeçtikleri ya da diğer akit devletlerin var olan egemenlik iddialarının kabul etme ya da etmeme şeklinde değerlendirilemeyeceği belirtilmektedir. Söz konusu madde bu yönüyle, Antlaşmanın hem başarısı hem de başarısızlığı olarak değerlendirilmektedir.¹² Çünkü, bir yandan kıtadaki egemenlik iddiaları reddedilmeyerek bir nevi dondurulmakta, diğer yandan da kıtanın bundan sonra insanlığın ortak mirası olduğu vurgulanarak burada yeni bir sistem kurulmaya çalışılmaktadır.

Antarktika'da yapılacak bilimsel çalışmalarda devletler arasında işbirliği yapılması öngörülmüştür. Bu işbirliğinin temeli, evrensel niteliğe sahip olan BM tarafından atılmıştır. BM, 1 Temmuz 1957 ile 31 Aralık 1958 tarihleri arasındaki dönemi Uluslararası Jeofizik Yılı olarak ilan etmiştir. AA'nın yapılması için yapılan çalışmalar da bu dönemde başlamıştır.¹³ Antlaşmaya taraf devletler, Antarktika'da yürütülecek bilimsel çalışma programlarına ilişkin aralarında bilgi alışverişini sağlayacaklardır. Bilimsel araştırma faaliyetlerinin yürütülebilmesi için devletler tarafından Antarktika'da istasyonlar kurulabilmektedir. Kurulan bu istasyonlarda çalışan personeller arasındaki değişim taraf devletlerce gerçekleştirilebilmektedir. Ayrıca, yapılan gözlemler neticesinde elde edilen bilgiler de devletler tarafından gizli tutulmamakta, bu bilgiler diğer devletlere karşı paylaşımına açılmaktadır.¹⁴ Antlaşma ile getirilen bu hükümler, Antarktika'nın insanlığın ortak mirası olma olgusunu bu yönüyle de desteklemektedir.

¹⁰ Yasaklanan diğer faaliyetler için Bkz. Fernando Villamizar LAMUS, "Antarctic Treaty and Antarctic Territory Protection Mechanisms", *Revista Chilena de Derecho*, Vol. 40, No. 2, 2013, s. 467.

¹¹ Robert FRIEDHEIM / Tsuneo AKAHA, "Antarctic Resources and International Law: Japan, The United States and the Future of Antarctica", *Ecology Law Quarterly*, Vol. 16, Issue 1, 1989, s. 129.

¹² ROSH, s. 127.

¹³ LAMUS, s. 466.

¹⁴ Antarktika Antlaşması, madde 3/1.

İnsanlığın ortak mirası kavramı, uluslararası hukukta hiçbir devletin egemenlik yetkisi altında bulunmayan, barışçıl amaçlarla ve yapılan faaliyetlerin çevreye zarar verilmekten gerçekleştirildiği yerler için kullanılmaktadır. Uluslararası hukuk açısından uzay, deniz yatağı ve Antarktika, insanlığın ortak mirası olarak kabul edilen yerlerdir. Buralarda gerçekleştirilen faaliyetlerin yalnızca bilimsel nitelik taşıması ve sonuçlarının bütün uluslararası topluma fayda sağlaması gerekmektedir. İnsanlığın ortak mirası kavramından ilk kez 1967 yılında yapılan BM Uzay Antlaşmasında bahsedilmiştir.¹⁵ Antlaşmanın 1. maddesinde uzayın keşfi ve kullanılmasının bütün insanlığa ayrıldığından, 2. maddesinde de uzayın egemenlik ilanı, işgal veya başka bir şekilde milli iktisaba konu olamayacağı belirtilmiştir.¹⁶ 1982 yılında yapılan BM Deniz Hukuku Sözleşmesinde de yine insanlığın ortak mirası kavramına yer verilmiştir.

AA hükümleri, buz tabakaları da dahil olmak üzere 60. Güney Paralelinin güneyinde kalan bölge için geçerli olacak şekilde kabul edilmiş, devletlerin bu bölge içinde uluslararası hukuk tarafından açık denizlerde tanınan haklarının ise etkilenmeyeceği belirtilmiştir.¹⁷ Fakat söz konusu düzenlemede, bölgenin ne kadarının açık deniz olduğu konusunda herhangi bir ifadeye yer verilmemiştir.¹⁸ Antlaşmaya taraf olan devletler, Antarktika’da hiçbir egemenlik iddiasında bulunmayacaklarını ya da var olan egemenlik iddialarını devam ettirmeyeceklerini taahhüt etmişlerdir. Bunun dışında, akit devletler Kıtada askeri operasyonlar ve nükleer denemeler yapmayacaklar ve radyoaktif atıklarının da imha etmeyeceklerdir.¹⁹

Antlaşmada imzacı devletler tarafından, Antlaşmanın yürürlüğe girdiği tarihten itibaren iki ay içinde Avustralya’nın başkenti olan Canberra şehrinde toplantı yapılması kararlaştırılmıştır. Toplantıda Antarktika’dan barışçıl amaçlarla yararlanılması, bilimsel araştırmaların yapılmasının kolaylaştırılması, uluslararası işbirliğinin sağlanması gibi konular görüşülecek ve istişare edile-

¹⁵ Bernard P. HERBER, “The Common Heritage Principle: Antarctica and The Developing Nations”, *American Journal of Economics and Sociology*, Vol. 50, No. 4, 1991, s. 393.

¹⁶ Treaty on Principles Governing The Activities of States in The Exploration and Use of Outer Space, Including The Moon and Other Celestial Bodies. Antlaşma metni için Bkz. <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%20610/volume-610-I-8843-English.pdf> (2.1.2018)

¹⁷ Antarktika Antlaşması, madde 6.

¹⁸ Kurt M. SHUSTERICH, “The Antarctic Treaty System: history, substance and speculation”, *International Journal*, Vol. 39, No. 4, Polar Politics, 1984, s. 808.

¹⁹ Beth C. MARKS / James N. BARNES, “The Future of Antarctica Under the Environmental Protocol”, *The Journal of Environment & Development*, Vol. 2, No. 2, 1993, s. 170.

cektir. Bu toplantılar, bundan sonra da uygun görülen zamanlarda planlanarak tekrar edilecektir.²⁰ 1961 yılında 12 imzacı devlet ve bilimsel araştırma ilgisini kanıtlayan devletler tarafından ilk Danışma Toplantısı Canberra'da yapılmıştır. Bu toplantının ardından, toplantılar 1994 yılına kadar genellikle iki yılda bir, 1994 yılından itibaren ise yıllık olarak yapılmaya devam edilmiş, en son Danışma Toplantısı ise 2017 yılında Çin'de gerçekleştirilmiştir.²¹

Danışma Toplantılarına AA'ya taraf olan tüm devletlerin katılma hakkı vardır. Ancak kararlar “Danışman Devletler” tarafından alınmaktadır. “Danışman Devlet” olabilmek için Antlaşmanın imzacı devletlerinden birisi olmak ya da Antarktika ile ilgili bilimsel araştırma ilgisini kanıtlayan devletler arasında olmak gerekmektedir.²² Önemli bilimsel araştırma yürütmek, bilimsel istasyon kurmak veya bilimsel keşif gezisi düzenlemek, bilimsel araştırma ilgisini kanıtlayan durumlar olarak kabul edilmektedir.²³ Bunlardan birisini gerçekleştiren devlet, “Danışman Devlet” statüsüne sahip olmakta ve Antarktika ile ilgili alınan kararlara katılabilmektedir. Bu statüye sahip olmayan diğer akit devletlerin ise “Danışman Olmayan Devlet” olarak toplantılara temsilci gönderme hakları bulunmakla birlikte alınan kararlara katılmaları söz konusu olamamaktadır.²⁴ Antarktika'ya ilgilendiren kararların alınması konusunda böyle ikili bir ayrıma gidilmesi, Antlaşmanın eksik bir noktası olarak değerlendirilebilir.²⁵ Çünkü, kararlara katılma hakkı olmayan devletler de AA'nın bir tarafı olarak Antlaşmaya taraf olmakla birlikte, Antlaşmadan kaynaklanan yükümlülüklerin altına girmeyi kabul etmekte; ancak belli bir statüye sahip olmadığı için, o statüye sahip olan devletlerin aldığı kararları gerektiğinde uygulamak zorunda kalmaktadırlar.²⁶

²⁰ Antarktika Antlaşması, madde 9/1. Alınan kararlar bilimsel konularda bilgi alışverişi, Antarktika fauna ve florasının korunması, posta hizmetleri, özel koruma alanları, işgal edilmemiş yerler ve iniş kolaylıkları gibi konularla ilgili olmaktadır. BUTLER, s. 45.

²¹ Toplantı tarihleri için Bkz. http://www.ats.aq/devAS/ats_meetings.aspx?lang=e (4.1.2018)

²² Antarktika Antlaşması, madde 9/2.

²³ LAMUS, s. 463.

²⁴ Danışma Toplantılarına katılma hakkı olan 29 “Danışman Devlet” vardır. Bunun dışında aralarında Türkiye'nin de bulunduğu 24 “Danışman Olmayan Devlet” bulunmaktadır. Bu devletler için Bkz. http://www.ats.aq/devAS/ats_parties.aspx?lang=e (4.1.2018)

²⁵ Karar almada ayrıma gidilmesi konusundaki devletlerin görüşleri için Bkz. HAYASHI, s. 282-284.

²⁶ Aynı yönde görüş için Bkz. FRIEDHEIM / AKAHA, s. 128-129.

2. 1972 ANTARKTİK AYIBALIKLARINI KORUMA SÖZLEŞMESİ

AAS'nin ikinci halkası, 1972 tarihli Antarktik Ayıbalıklarının Koruma Sözleşmesidir.²⁷ 16 devletin taraf olduğu Sözleşme, 1972 yılında imzalanmış ve 1978 yılında yürürlüğe girmiştir.²⁸

Sözleşmede bazı ayıbalığı türlerinin öldürülmesi veya yakalanması yasaklanmış, bazı türlerinin ise getirilen sınırlamalara uyulması kaydıyla öldürülmesi veya yakalanmasına izin verilmiştir. Sözleşmenin 1. maddesinde sayılan ayıbalığı türlerinin öldürülmesi veya yakalanması kesinlikle yasaklanmıştır. Sözleşmeye taraf devletler, vatandaşları ya da bayrağını taşıyan gemileri tarafından söz konusu maddede sayılan ayıbalığı türlerinin, Sözleşmenin uygulama alanı olan 60 derece Güney Enleminde öldürülmesini veya yakalanmasını engellemek için gerekli önlemleri almakla yükümlüdürler.²⁹ Bazı ayıbalığı türlerinin ise insanların yemesi için gerekli, bilimsel araştırmaların gerçekleştirilmesi için elzem olması veya müze, eğitim ya da kültürel kuruluşlarda bu tür ayıbalıklarının örneklerinin sergilenmesi için yakalanmasına veya öldürülmesine izin verilmektedir.³⁰ Ancak bu sebeplerle ayıbalığı yakalayan veya öldüren devlet, zarar verdiği hayvan sayısını mümkün olan en kısa sürede diğer akit devletlere ve Antarktika Araştırmaları Bilimsel Komitesine³¹ bildirmekle yükümlüdür.

Sözleşmenin ekinde, akit devletler tarafından yakalanmasına ya da öldürülmesine izin verilen ayıbalığı türlerine, bunların ne kadarına ve hangi zamanlarda zarar verilebileceğine ilişkin bilgilere ayrıntılı olarak yer verilmiştir

3. 1980 DENİZ CANLI KAYNAKLARININ KORUNMASI SÖZLEŞMESİ

Antarktika'daki deniz canlı kaynaklarının ve deniz ekosisteminin korunması amacıyla yapılan Sözleşme, AAS'nin üçüncü halkasını oluştur-

²⁷ 1972 Convention for The Conservation of Antarctic Seals (CCAS). Sözleşme metni için Bkz. <https://www.state.gov/documents/organization/15280.pdf> (5.1.2018)

²⁸ Sözleşmeye taraf devletler için Bkz. <https://www.state.gov/documents/organization/15280.pdf> (5.1.2018) Türkiye, Sözleşmeye taraf olmamıştır.

²⁹ Ayı Balıklarının Koruma Sözleşmesi, madde 2.

³⁰ Ayı Balıklarının Koruma Sözleşmesi, madde 4.

³¹ Scientific Committee on Antarctic Research of the International Council of Scientific Unions-SCAR

maktadır.³² Antarktika'da başka krill olmak üzere deniz canlı kaynaklarının azalmaya başlaması, devletleri bu Sözleşmeyi yapmaya sevk etmiştir.³³ Sözleşmeye, AA'nın imzacı 12 devleti de dahil olmak üzere 30 devlet taraftır.³⁴ Antarktika'daki toprak kazanım yasağı, CCAMLR'nin 5. maddesi ile teyit edilmiştir. Söz konusu maddeye göre, AA'ya taraf olsun ya da olmasın tüm akit devletler, AA'da düzenleme altına alınan Antarktika'da egemenlik iddia edilmesi ve Antarktika'dan barışçıl amaçlarla yararlanılması ilkesi ile bağlıdır.

CCAMLR ile Sözleşmenin amaçlarını gerçekleştirmesini sağlamak amacıyla, merkezi Avustralya'nın Tazmanya eyaletinin başkenti Hobart'ta bulunan Antarktika Deniz Canlı Kaynaklarının Korunması Komitesinin kurulmasına karar verilmiştir. Komite, AA ile kurulan Komiteye kıyasla daha aktif olarak çalışmaktadır.³⁵ Komitenin ilk toplantısı, CCAMLR'nin yürürlüğe girmesinden itibaren üç ay içinde yapılmış, bundan sonrakiler ise düzenli olarak yılda bir kez yapılmaktadır. Komitenin son toplantısı 16-27 Ekim 2017 tarihleri arasında yapılmış, bir sonraki toplantısı ise 22 Ekim - 2 Kasım 2018 tarihleri arasında yapılacaktır.³⁶ Sözleşme ile Komiteye yasal bir kişilik de kazandırılmış ve bu kişilik, Komitenin kendisine verilen görevleri yerine getirebilmesi için gerekli olduğunda akit devletlerin topraklarında da tanınmıştır.³⁷ Komite, deniz ekosisteminin korunması için gerekli olan önlemleri almaktadır. Ayrıca Komite avlanmaya izin verilen bölgeleri, canlı türlerini, bunların yaşını, büyüklüğünü ve hatta cinsiyetini bile belirlemeye yetkili kılınmıştır.³⁸

Söz konusu Komitenin dışında CCAMLR ile Komiteye danışma organı niteliğinde bir de Bilimsel Komitenin kurulmasına karar verilmiştir. Komitenin bütün üyelerinin üye olduğu Bilimsel Komite, Komiteye bağlı olarak çalışmakta ve gerektiğinde görüş bildirmektedir. Komitenin yaptığı işleri yap-

³² 1980 Convention on the Conservation of Antarctic Marine Living Resources (CCAMLR). Söz konusu Sözleşme bundan böyle "CCAMLR" olarak anılacaktır. Sözleşme metni için Bkz. http://ats.aq/documents/ats/ccamlr_e.pdf (13.1.2018)

³³ Antarktika'daki balıkçılık ile ilgili bilgi için Bkz. MARKS / BARNES, s. 173-174.

³⁴ Sözleşmeye taraf devletler için Bkz. http://www.austlii.edu.au/au/other/dfat/treaty_list/depository/CCAMLR.html (13.1.2018) Türkiye, Sözleşmeye taraf olmamıştır.

³⁵ FRIEDHEIM / AKAHA, s. 130.

³⁶ Toplantılar ve alınan kararlar için Bkz. <https://www.ccamlr.org/meetings/26> (13.1.2018)

³⁷ CCAMLR, madde 8.

³⁸ Antarktika'da bulunan canlılar ve bunların korunması ile ilgili olarak Bkz. Helena Ellinor WIDOLF, "Animal Rights and The Antarctic Treaty System", **Human Ecology Review**, Vol. 9, No. 2, 2009, s. 59-67.

makla birlikte, avlanma düzeylerini belirleme gibi konularda bilimsel incelemelerde bulunmaktadır.

4. 1991 ANTARKTIKA ANTLAŞMASI ÇEVRE KORUMA PROTOKOLÜ (MADRİD PROTOKOLÜ)

1959 tarihli AA'nın 12. maddesinin 2. fıkrası, Sözleşmenin yürürlüğe girmesinden 30 yıl sonra bir toplantı yapılmasını ve bu toplantıda Antlaşmanın işlerliğinin gözden geçirilmesi gerektiğini öngörmüştür. Yapılacak toplantıda, tarafların çoğunluğu tarafından kabul edilmesi halinde Antlaşmada değişiklikler ya da Antlaşmaya ekler yapılması mümkün kılınmıştır. AA'nın 1961 yılında yürürlüğe girdiğinden hareketle 1991 yılında söz konusu toplantı gerçekleştirilmiş ve Antlaşmaya ek bir Çevre Koruma Protokolünün hazırlanmasına karar verilmiştir. Toplantının Madrid'de yapılmasından dolayı "Madrid Protokolü" olarak bilinen Protokol, 1998 yılında yürürlüğe girmiştir.³⁹

Madrid Protokolü, Antarktika'nın bağımsız ve el değmemiş ekosistemini korumak, Kıtanın bilimsel araştırmaların yürütüldüğü bir bölge olarak kullanılmasını sağlamak ve bunu gerçekleştirirken de çevreye verilen zararı en aza indirmek amacıyla yapılmıştır.⁴⁰ Protokolün getirdiği belki de en önemli düzenleme, Protokolün 7. ve 25/2. maddelerinin beraber değerlendirilmesiyle ortaya çıkmaktadır.⁴¹ Protokolle birlikte bilimsel araştırma dışında Antarktika'nın mineral kaynaklarıyla ilgili faaliyetler 50 yıl süre ile yasaklanmıştır. Protokolün yürürlüğe girmesinden 50 yıl sonra, yani 2048 yılından sonra, AA'ya "Danışman Devlet" statüsündeki devletler tarafından depozitere bildirimde bulunularak Protokolün uygulamasının gözden geçirilmesi istenebilir. Kıtada bulunan petrol, doğalgaz ve çeşitli madenler gibi doğal kaynakların devletleri cezbettiği ve bunlar üzerinde gizli de olsa her bir devletin güç mücadelesinin olduğu düşünüldüğünde, 2048 yılında Antarktika ile ilgili tartışmaların artması ve bu amaçla yeni düzenlemelerin yapılması ihtimali kuvvetli görülmektedir.⁴²

³⁹ 1991 Protocol on Environmental Protection to The Antarctic Treaty. Protokol metni için Bkz. http://www.ats.aq/documents/recatt/Att006_e.pdf (14.1.2018) Türkiye, Protokole 2017 yılında taraf olmuştur.

⁴⁰ MARKS / BARNES, 1993, s. 170.

⁴¹ Protokolün diğer maddeleri hakkında Bkz. Catherine REDGWELL, "Environmental Protection in Antarctica: The 1991 Protocol", **The International and Comparative Law Quarterly**, Vol. 43, No. 3, 1994, s. 605-616.

⁴² Bayram ÖZTÜRK, "Türkiye Nasıl Bir Antarktika Stratejisi Geliştirmelidir?", **Bilge Strateji**, Cilt 7, Sayı 13, 2015, s. 2.

Protokolün kalbi olarak nitelendirilebilecek 3. maddesi, Antarktika'da yürütülecek olan bütün faaliyetlerde uyulması gereken çevresel ilkeleri ortaya koymuştur.⁴³ Bu ilkeler, yapılacak faaliyetlerin Antarktika çevresine ve ekosistemine zarar vermeyecek şekilde planlanması ve muhtemel olumsuz etkilerin değerlendirilerek öyle icraya geçilmesine yöneliktir. Böylece devletler Antarktika ile ilgili yapacakları çalışmalarda daha dikkatli davranacak ve Antarktika'nın doğal yapısı bozulmamış olacaktır. Ayrıca devletler aralarında işbirliğine gidecek ve yapmayı planladıkları faaliyetleri hakkında diğer devletleri bilgilendireceklerdir.⁴⁴

Protokolde tarafların, Antarktika çevresini ve ekosistemini kapsamlı olarak korumayı üstlendikleri ve Antarktika'nın barışa ve bilime adanmış doğal bir rezerv olduğu vurgulanmıştır.⁴⁵ Maddede geçen "doğal bir rezerv" ifadesinin hukuki bir anlamdan ziyade sembolik bir anlam taşıdığı, bu ifadeyi tarafların Antarktika'yı insanlığın ortak mirası olarak tanımlamaya çalıştıkları için kasten tercih ettikleri ileri sürülmüştür.⁴⁶ Ancak uygulamada, taraf devletlerin Antarktika'da balina avcılığı yapmaya devam ederek, petrol için sondaj faaliyetleri yürüterek bu tanıma çok da uymadıkları görülmektedir.⁴⁷

Madrid Protokolü, bilimsel araştırma ile çevrenin korunması arasında bir denge kurmaya çalışmaktadır.⁴⁸ Bu nedenle Protokol, taraf devletlerin AA kapsamında izin verilen faaliyetlerini gerçekleştirirken yürütecekleri süreç açısından çevresel etki değerlendirmesi yapmaları gerektiğini bildirmektedir. Bununla ilgili düzenlemeler, 1 No'lu Ekte yer almaktadır. Protokolün bunun dışında altı tane daha Eki bulunmaktadır. Bunlar da sırasıyla çevresel etki değerlendirmesi, Antarktika fauna ve florasının korunması, çöp atımı ve idaresi, deniz kirliliğinin korunması, korunan alanlar ve sorumluluk ile ilgilidir.⁴⁹ Eklerden ilk dördü Protokol ile birlikte, diğer ikisi ise sonradan kabul edilmiştir.⁵⁰

⁴³ REDGWELL, s. 607.

⁴⁴ Madrid Protokolü, madde 6.

⁴⁵ Madrid Protokolü, madde 2.

⁴⁶ REDGWELL, s. 606.

⁴⁷ Faruk SÖNMEZOĞLU / Özgün ERLER BAYIR, "Çevre Sorunlarına İlişkin Uluslararası Rejimler", *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, No. 47, Ekim 2012, s. 279.

⁴⁸ REDGWELL, s. 606.

⁴⁹ Ekler hakkında ayrıntılı bilgi için Bkz. REDGWELL, s. 616-632.

⁵⁰ Eklerden beşi yürürlüğe girdiği halde, sonuncu Ek henüz yürürlüğe girmemiştir.

Söz konusu Eklerin, Protokolün ayrılmaz parçası olduğuna hükmedilmiştir.⁵¹ Protokolün uygulanmasını sağlamak amacıyla bir de Çevre Koruma Komitesi kurulmasına karar verilmiştir. Komite, AA ile kurulan Komiteye tavsiyelerde bulunmakta ve Komiteyle bağlantılı olarak her yıl toplantılar düzenlemektedir.

II. TÜRKİYE’NİN ANTARKTİKA POLİTİKASI

AAS, AA ile başlayan ve onu takip eden Antlaşmalar zincirinden oluşmaktadır. AAS’nin amacı, Antarktika’daki egemenlik iddialarının önüne geçmek, Antarktika’dan barışçıl amaçlarla yararlanılmasını sağlamak, Antarktika’ya ve kaynaklarını korumaktır. Ülkemiz, AAS’de yer alan sözleşmelerden yalnızca Antarktika Antlaşması ile Madrid Protokolüne taraftır. 1961 yılında yürürlüğe giren AA’ya 1996 yılında, 1998 yılında yürürlüğe giren Madrid Protokolüne ise 2017 yılında taraf olunmuştur. Türkiye tarafından söz konusu sözleşmelere neden bu kadar uzun süre sonra taraf olunduğu ile ilgili olarak gösterilebilecek özel bir sebep yoktur. Belki Antarktika konusundaki ilgisizlik ve bilgisizlik, belki küresel konulara uzak durma, belki de dış politikada hedeflenen amaçlar arasında Antarktika’nın olmaması bu durum için ileri sürülebilecek nedenler arasında sayılabilir.

Türkiye tarafından AA’ya 1996 yılında, yani Antlaşmanın yürürlüğe girmesinden 37 yıl sonra taraf olunmasıyla Antarktika konusunda girişime başlandığı düşünülmüş olsa da, bu durum AAS açısından uzun soluklu olmamıştır. AA’ya taraf olunduğu sırada yürürlüğe girmek için bekleyen Madrid Protokolüne taraf olma konusu o dönemde gündeme bile gelmemiştir.

AA’ya taraf olmak ilgili devleti, Antarktika ile ilgili kararların alındığı toplantılarda söz hakkı sahibi yapmamaktadır. Antarktika hakkında alınan kararlara katılabilmek için “Danışman Devlet” olmak gerekmekte, bu statüye sahip olmanın yolu da ilgili devletin Antarktika’da bilimsel araştırma yapma ilgisine sahip olduğunu kanıtlamasından geçmektedir. Böyle bir ilgiye sahip olmanın en büyük kanıtı olarak, Antarktika’da bilimsel araştırma üssü kurma isteği gösterilebilir. AA’ya taraf olan bir devlet, Antarktika’da araştırmalar yapmak için bilim heyeti görevlendirir ve üs kurma için çalışmalara başlarsa bu, o devlete “Danışman Devlet” olma yolunu açmaktadır.

⁵¹ Madrid Protokolü, madde 9/1.

Türkiye, AA'ya taraf olmasına rağmen yıllardır yapılan Danışma Toplantılarına, "Danışman Olmayan Devlet" olarak temsilci gönderme girişiminde bulunmamıştır. O zamanlarda, toplantılara katılma isteğinin bile olmadığı durumda bilimsel araştırma üssü kurma isteğinin aranması, gerçekleşmesi çok zor bir hayal olarak kalmaktaydı. Ancak son yıllarda bu konuda önemli adımlar atılmaya başlandı. 2015 yılında Türk akademisyenlerinin başarılı girişimleri ile İstanbul Teknik Üniversitesi bünyesinde bir Kutup Araştırmaları Merkezi (PolRec) kuruldu ve çalışmaya başladı.⁵² PolRec, Antarktika konusunu gündeme taşıyarak bu konuda farkındalık yaratmaya çalıştı ve başarılı da oldu.

PolRec, Antarktika'da Türkiye'nin söz sahibi olmasını sağlamak, Kıta'da bir bilim istasyonu kurulması ve buraya giden bilim insanlarının kullanımı için Türk bayrağını taşıyan bir kutup araştırma gemisi yapma amacını taşımaktadır.⁵³ 36., 37., 38. ve 39. Danışma Toplantılarına Türkiye'yi temsilen PolRec katılmıştır.⁵⁴ Bu merkez tarafından ulusal ve uluslararası düzeyde Antarktika ile ilgili çalıştaylar düzenlenmekte, üniversitelerarası bilgi alışverişinin sağlanmasına çalışılmaktadır. Madrid Protokolüne 2017 yılında taraf olunması da yine merkezin girişimleri sayesinde olmuştur. Bakanlıklar nezdinde yaptıkları girişimlerde Protokolü gündeme getirmişler ve bu konuda Dışişleri Bakanlığı tarafından Protokolün uygun bulunmasına ilişkin kanun tasarısının hazırlanmasına vesile olmuşlardır. Tasarı, 2014 yılının Aralık ayında TBMM'ye gelmiş, ancak 24. dönem yasama yılında kanunlaşamamıştır.⁵⁵ 2015 yılında yeni yasama yılında Tasarı yeniden Meclise gönderilmiş ve bu kez kabul edilerek kanunlaştırılmıştır.⁵⁶ Böylece Türkiye, 27 Ekim 2017 tarihinden itibaren Madrid Protokolü açısından taraf devlet konumuna gelmiştir.

Madrid Protokolüne taraf olmak şüphesiz ki Türkiye açısından büyük bir önem arz etmektedir. Protokole taraf olmakla birlikte Türkiye, Antarktika'da bilimsel araştırma üssü kurabilecek ve burada bilimsel araştırmalar yapabilecektir. Böylece Türkiye, AA'nın 9/2 maddesinde aranan Kıtada bilimsel

⁵² <http://www.itu.edu.tr/haberler/2016/03/25/itu-kutup-arastirmalari-merkezi-akademisyenlerimiz-antarktika-yolcusu-> (15.1.2018)

⁵³ Resmi web sitesi için Bkz. <http://www.polarresearch.center> (15.1.2018)

⁵⁴ <http://www.polarresearch.center/39-atcm/> (18.1.2018)

⁵⁵ https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tasari_teklif_gd.onerge_bilgileri?kanunlar_sira_no=172634 (18.1.2018)

⁵⁶ https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tasari_teklif_sd.onerge_bilgileri?kanunlar_sira_no=194431 (18.1.2018)

araştırma ilgisine sahip olduğunu kanıtlayabilecek ve her yıl yapılan Danışma Toplantılarına “Danışman Devlet” statüsü ile katılma hakkına sahip olabilecektir. Bundan böyle, Türkiye de Antarktika hakkında alınan kararlara katılabilecek, Kıtanın geleceği hakkında söz sahibi olacaktır. Bu statüyü kazanmak, Türkiye’nin uluslararası alandakini gücünü artıracak ve küresel konulara sessiz kalmadığını gösterecektir.

Madrid Protokolüne taraf olmadan önce de Türk bilim insanları tarafından Antarktika’da bazı bilimsel araştırmalar yapılmıştır. Kıtada bilimsel araştırma gerçekleştiren ilk Türk Atok Karaali’dir. Hatta araştırma yaptığı kayalık bölgeye adı verilmiş ve Antarktika’da ilk Türk isimli yer “Karaali Kayalıkları” olmuştur. Bunun dışında Ümran İnan, Bayram Öztürk gibi birçok Türk araştırmacı ve bilim adamı Kıtaya giderek araştırmalarda bulunmuştur.⁵⁷ Türkiye’nin Kıtada araştırma üssü bulunmadığından bu araştırmalar için, Antarktika’da bilimsel araştırma üssü bulunan devletlerle protokoller yapılmıştır. Örneğin, 2016 yılında PolRec, Türkiye Deniz Araştırmaları Vakfı (TÜDAV) ve Ukrayna Bilim ve Eğitim Bakanlığı arasında imzalanan Protokol ile aralarında deniz araştırmacıları, tıp doktorları, yer bilimciler, biyologlar ve botanistlerin yer aldığı bir ekip tarafından bilim seferi gerçekleştirilmiştir.⁵⁸ Madrid Protokolüne taraf olmanın gündeme gelmesi üzerine artık Antarktika’ya geniş kapsamlı bilim seferleri düzenlenmeye başlamıştır. Yapılan seferlerde Antarktika’da kurulması planlanan bilim üssünün yerinin belirlenmesi için de çalışmalar yapılmaktadır. Bu amaçla yapılacak bilimsel seferler, Cumhurbaşkanlığı himayesinde ve Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı uhdesinde gerçekleştirilmektedir. Antarktika’da araştırmalar yapmak ve kurulacak bilim üssünün yerini belirlemek amacıyla oluşturulan bilim ekibi ilk seferini 2017 yılının Mart ayında gerçekleştirmiştir. İkinci bilim seferinin ise 15 Şubat-1 Nisan 2018 tarihleri arasında gerçekleştirilmesi planlanmaktadır.⁵⁹

Türkiye tarafından Antarktika’da kurulacak bilim üssünün yerinin bir an önce belirlenmesi önem arz etmektedir. Antarktika’da yapılacak araştır-

⁵⁷ ÖZTÜRK, s. 1.

⁵⁸ Ayrıntılar için Bkz. <http://www.polarresearch.center/polrec-antarktikan-dondu/> (18.1.2018) Gerçekleştirilen bilim seferi hakkında yapılan değerlendirmeler için Bkz. Bayram ÖZTÜRK / Mehmet Arda TONAY / Melike İdil ÖZ / İzzet Noyan YILMAZ / Halim Aytekin ERGÜL / Ayaka Amaha ÖZTÜRK, “Sightings of Cetaceans in the Western Antarctic Peninsula during The First Joint Turkish-Ukrainian Antarctic Research Expedition, 2016”, **Turkish Journal of Zoology**, 2017, s. 955-961.

⁵⁹ <http://www.polarresearch.center/ii-ulusal-antartik-bilim-seferi-proje-basvurusu-cagrisi/> (18.1.2018)

malarda üssün kurulduğu bölge yapılacak bilimsel araştırmanın niteliğini de etkileyebilir. Mevcut bilim üsleri araştırma yapmaya daha verimli alanlarda kurulmuştur.⁶⁰ Bu nedenle kalan yerlerden en uygun bölgenin seçilerek üs kurulma çalışmalarına geç olmadan başlanması gerekmektedir. Ayrıca bilim üssünün kurulması, o devleti hemen Danışman Devlet statüsüne geçirmemektedir. Söz konusu statüye geçmek için gerekli şartları sağladıktan sonra ilgili devlet tarafından başvuru yapılmakta ve verilen karara göre Danışman Devlet olunabilmektedir. Başvurunun incelenmesi ve kararın çıkması belki uzun yılları alabilmekte, böylece Türkiye Antarktika hakkında alınan kararlara katılabilmek için daha uzun yıllar beklemek zorunda kalabilecektir.

SONUÇ

Dünyanın en büyük beşinci kıtası olan Antarktika'nın ekosisteminin ve barındırdığı kaynakların korunması, Kıtanın hiçbir devletin egemenliği altında bulunmayan insanlığın ortak mirası niteliğinde bir alan olarak kabul edilmesi için bir dizi uluslararası antlaşma imzalanmıştır. "Antarktika Antlaşmalar Sistemi" olarak isimlendirilen bu zincir antlaşmaların herbirinin konusu Antarktika'nın korunması gereken bir alanına ilişkindir. Örneğin Antarktika Antlaşması, Kıtadan barışçıl amaçlarla yararlanılması ve Kıtanın çatışma konusu ya da alanı haline getirilmemesi için hazırlanmıştır. 1972 tarihli Antarktik Ayıbalıklarının Koruma Sözleşmesi, Antarktika'da bulunan bazı ayıbalığı türlerini korumak için, 1980 tarihli Deniz Canlı Kaynaklarının Korunması Sözleşmesi de başta krill olmak üzere Kıtada bulunan canlı kaynakların yok olmasının önüne geçmek için yapılmıştır. 1991 Madrid Protokolünün amacı ise, Antarktika'da bilimsel araştırma dışında mineral kaynaklar ile ilgili faaliyetlerin yapılmasını 50 yıl süre ile yasaklayarak, Antarktika'nın yalnızca bilimsel araştırma yapılan bir bölge olmasını sağlamaktır.

Uluslararası toplumun geleceği için önemli bir yere sahip olan Antarktika'nın korunması için yapılan çalışmalara devletler tarafından beklenen ilgi gösterilmemiştir. Gerek bazı devletlerin Antarktika ile ilgili olarak menfaat çatışması yaşaması gerekse de bazı devletlerin Antarktika'nın önemi konusunda bihaber olması, AAS'den beklenen işlevin yerine getirilememesine sebep olmuştur. Ülkemiz açısından da durum farklı değildir. Türkiye tarafından AAS içinde yer alan antlaşmalardan yalnızca ikisine taraf olunmuş, o da belgelerin yürürlüğe girmesinin üzerinden yıllar geçtikten sonra gerçekleş-

⁶⁰ Antarktika'da bulunan devletlere ait bilimsel araştırma üsleri için Bkz. https://www.coolantartica.com/Community/antarctic_bases.php (29.3.2018)

tirilmiştir. Antarktika'ya ilgi gösterilmesinde her ne kadar geç kalınmış olsa da hazırlanan antlaşmalara taraf olmak, uluslararası alanda etkili bir rol oynamanın kapılarını bize açacaktır. 2017 yılında taraf olunan Madrid Protokolü ile birlikte, Antarktika'da yapılan bilimsel çalışmalara katılma isteği “istek” olarak kalmayıp araştırma üssü kurularak hayata geçirildiğinde⁶¹, Antarktika ile ilgili yapılan Danışma Toplantılarına “Danışman Devlet” statüsü kazanılarak katıldığında, Türkiye Antarktika'nın geleceği hakkında alınan kararlarda söz hakkına sahip olacaktır. Böylece, ileriki yıllarda uluslararası alanda daha da önemli bir konuma gelecek olan Antarktika Kıtasında Türkiye de bulunacak, ortak miras olarak kabul edilen bölgede diğer devletlerle birlikte hareket etme şansına kavuşacaktır.

KAYNAKÇA

- BERMEJO, Romualdo, “The Antarctic System: Crisis or Success of Multilateralism”, **The Comparative and International Law Journal of Southern Africa**, Vol. 22, No.1, 1989, s. 1-32.
- BUTLER, Shirley Oakes, “Owning Antarctica: Cooperation and Jurisdiction at The South Pole”, **Journal of International Affairs**, Vol. 31, No. 1, 1977, s. 35-51.
- FRIEDHEIM, Robert / AKAHA, Tsuneo, “Antarctic Resources and International Law: Japan, The United States and the Future of Antarctica”, **Ecology Law Quarterly**, Vol. 16, Issue 1, 1989, s. 119-154.
- HAYASHI, Moritaka, “The Antarctica Question in The United Nations”, **Cornell International Law Journal**, Vol. 19, Issue 2, 1986, s. 275-290.
- HERBER, Bernard P., “The Common Heritage Principle: Antarctica and The Developing Nations”, **American Journal of Economics and Sociology**, Vol. 50, No. 4, 1991, s. 391-406.
- KIM, Young, “The Real Cold War Antarctica's Environmental Future”, **Harvard International Review**, Vol. 16, No. 3, 1994, s. 56-57, 76-77.

⁶¹ <http://www.webtekno.com/bakan-faruk-ozlu-sadece-afrin-de-degil-antarktika-da-da-operasyon-yurutuyoruz-h43201.html> (29.3.2018)

- LAMUS, Fernando Villamizar, “Antarctic Treaty and Antarctic Territory Protection Mechanisms”, **Revista Chilena de Derecho**, Vol. 40, No. 2, 2013, s. 461-488.
- MARKS, Beth C. / BARNES, James N., “The Future of Antarctica Under the Environmental Protocol”, **The Journal of Environment & Development**, Vol. 2, No. 2, 1993, s. 169-174.
- ÖZTÜRK, Bayram, “Türkiye Nasıl Bir Antarktika Stratejisi Geliştirmelidir?”, **Bilge Strateji**, Cilt 7, Sayı 13, 2015, s. 1-10.
- ÖZTÜRK, Bayram / TONAY, Mehmet Arda / ÖZ, Melike İdil, YILMAZ, İzzet Noyan / ERGÜL, Halim Aytekin / ÖZTÜRK, Ayaka Amaha, “Sightings of Cetaceans in the Western Antarctic Peninsula during The First Joint Turkish-Ukrainian Antarctic Research Expedition, 2016”, **Turkish Journal of Zoology**, 2017, s. 955-961.
- PETRICIA, Nicoleta, “Antarctica-The Game of Great Powers’ Geopolitical Strategies”, **Bulletin of The Transilvania Universtiy of Braşov**, Series V: Economic Sciences, Vol. 10 (59), No. 1, 2017, s. 215-228.
- REDGWELL, Catherine, “Environmental Protection in Antarctica: The 1991 Protokol”, **The International and Comparative Law Quarterly**, Vol. 43, No. 3, 1994, s. 599-634.
- ROSH, Robert M., “Antarctica’s Increasing Incorporation into the World-System”, **Review (Fernand Braudel Center)**, Vol. 12, No. 1, 1989, s. 121-137.
- SHUSTERICH, Kurt M., “The Antarctic Treaty System: history, substance and speculation”, **International Journal**, Vol. 39, No. 4, Polar Politics, 1984, s. 800-827.
- SÖNMEZOĞLU, Faruk / ERLER BAYIR, Özgün, “Çevre Sorunlarına İlişkin Uluslararası Rejimler”, **İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, No. 47, Ekim 2012, s. 247-289.
- WIDOLF, Helena Ellinor, “Animal Rights and The Antarctic Treaty System”, **Human Ecology Review**, Vol. 9, No. 2, 2009, s. 59-67.
- https://www.ats.aq/documents/ats/treaty_original.pdf (2.1.2018)
- <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%20610/volume-610-I->

8843-English.pdf (2.1.2018)

http://www.ats.aq/devAS/ats_meetings.aspx?lang=e (4.1.2018)

http://www.ats.aq/devAS/ats_parties.aspx?lang=e (4.1.2018)

<https://www.state.gov/documents/organization/15280.pdf> (5.1.2018)

<https://www.state.gov/documents/organization/15280.pdf> (5.1.2018)

http://ats.aq/documents/ats/ccamlr_e.pdf (13.1.2018)

http://www.austlii.edu.au/au/other/dfat/treaty_list/depository/CCAMLR.html
(13.1.2018)

<https://www.ccamlr.org/meetings/26> (13.1.2018)

http://www.ats.aq/documents/recatt/Att006_e.pdf (14.1.2018)

<http://www.itu.edu.tr/haberler/2016/03/25/itu-kutup-arastirmalari-merkezi-akademisyenlerimiz-antarktika-yolcusu-> (15.1.2018)

<http://www.polarresearch.center> (15.1.2018)

<http://www.polarresearch.center/39-atcm/> (18.1.2018)

<http://www.polarresearch.center/polrec-antartikadan-dondu/> (18.1.2018)

<http://www.hurriyet.com.tr/antartikada-kurulacak-turk-ussu-icin-ikinci-bilimsel-sefer-27866020> (18.1.2018)

<http://www.polarresearch.center/ii-ulusal-antartik-bilim-seferi-proje-basvurusu-cagrisi/> (18.1.2018)

https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tasari_teklif_gd.onerge_bilgileri?kanunlar_sira_no=172634 (18.1.2018)

https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tasari_teklif_sd.onerge_bilgileri?kanunlar_sira_no=194431 (18.1.2018)

<http://www.webtekno.com/bakan-faruk-ozlu-sadece-afrin-de-degil-antartika-da-da-operasyon-yurutuyoruz-h43201.html> (29.3.2018)

https://www.coolantarctica.com/Community/antarctic_bases.php (29.3.2018)

